

Тихомирова Євгенія Борисівна, доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу
факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
e-mail: teb53@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5017-5875

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ¹

У статті на основі концептуалізації проблеми безпеки в аспекті міжнародно-політичної проблематики досліджені визначення безпеки вітчизняних і зарубіжних науковців. Особлива увага приділяється інформаційній безпеці, яка потребує насамперед комплексного осмислення з урахуванням реалій сьогодення. Простежено еволюцію Спільної політики безпеки і оборони ЄС, сучасну її інтерпретацію в Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. Зазначено, що основними безпековими пріоритетами визначені: оборона, боротьба з тероризмом, кібербезпека, енергетика та стратегічні комунікації. Певна увага приділяється проблемі створення євроатлантичного безпекового простору – простору діалогу України і НАТО, що має супроводжувати проведення необхідних реформ в Україні з метою наближення її до євроатлантичних стандартів.

Ключові слова: безпека, європейська безпека, євроатлантичний безпековий простір, інформаційна безпека, інформаційна війна, національна безпека, небезпека.

Постановка проблеми. Проблематика безпеки має важливе значення для сучасних досліджень міжнародних відносин, оскільки безпека була і залишається одним із найважливіших аспектів у функціонуванні суб'єктів міжнародних відносин. Забезпечення безпеки є важливим завданням як кожної держави, так і міжнародної спільноти в широкому розумінні цього поняття, зокрема ЄС. Особливо в сучасних умовах принципово актуалізується проблема інформаційної безпеки особистості, держави і суспільства, яка потребує насамперед комплексного осмислення з урахуванням реалій сьогодення. Крім того, вкрай необхідним є постійний контроль стану безпеки в інформаційній сфері, ранжування загроз за ступенем впливу на національні інтереси, раціональний перерозподіл сил і засобів для нейтралізації загроз.

¹ Роботу виконано в межах науково-дослідної теми «Інформаційна війна як новий вимір геополітичної ривалізації» згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 25 червня 2018 р. №695 «Про фінансування спільних українсько-польських науково-дослідних проектів у 2018–2019 роках (номер держреєстрації 0119U001621).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми європейської політики та оборони постійно знаходяться в центрі уваги західних учених, насамперед М. Вісса, Д. Дж. Галбрита, Р. МакКейба, Дж. Маудслі, Х. Мейера, Д. Сандерс, І. Спеллера, Л. Чаппелл та ін. [1–13]. В українській літературі розв’язання цієї проблеми знаходимо в посібнику Я. Тимківа [14], в енциклопедичному словнику-довіднику «Сучасна політична лексика» [15, с. 97, 99], «Глосарію: навчальному енциклопедичному словнику-довіднику із питань інформаційної безпеки» [16], статтях Ю. Битяка та І. Яковюка [17], М. Дмитренка [18], Є. Нікіпелової [19], О. Пошедіна [20], О. Сосніна та О. Дзьобаня [21], М. Требіна [22], на які спирається автор статті та виокремлює невирішені раніше частини загальної проблеми, яким присвячена стаття.

Формулювання цілей статті: проаналізувати термін «безпека», виокремити місце безпеки в європейській політиці безпеки та оборони, охарактеризувати особливості проблеми формування євроатлантичного безпекового простору.

Виклад основного матеріалу. Сучасні визначення в західних й українських виданнях окреслюють *безпеку* переважно як стан впевненості, спокою, забезпечення, а також його відчуття і вказують, що вона означає відсутність загрози і захист перед небезпеками. Універсальне визначення подає «Словник суспільних наук»: «безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [23, р. 629], а також «Оксфордський довідковий словник»: «стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її забезпечують» [24, р. 749]. Зазначимо, що у сучасній науці про міжнародні відносини немає такого визначення безпеки, яке б задовольнило як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Західний дослідник А. Ротфельд пояснює це тим, що окремі складники змісту безпеки набувають певного значення або втрачають його, залежно від внутрішньої ситуації в державі та міжнародної ситуації [25].

Можна констатувати, що на сучасному етапі дослідження безпеки стало самостійною галуззю соціальної науки. Водночас ті чи інші питання безпеки розглядають політичні, економічні, демографічні, військові, інформаційні, екологічні та інші науки. *Інформаційна безпека* посідає одне з ключових місць у системі забезпечення життєво важливих інтересів усіх без винятку країн. Це в першу чергу зумовлено нагальною потребою створення розвиненого інформаційного середовища суспільства. Але саме через інформаційне середовище найчастіше здійснюються загрози національній безпеці в різних сферах діяльності особистості, суспільства й держави [26]. У сучасних умовах виникла потреба в переосмисленні та уточненні проблеми інформатизації крізь призму її інформаційної безпеки з урахуванням сучасних інформаційних впливів.

І особистість, і суспільство, і держава постійно перебувають у стані інформаційної небезпеки. Їм постійно загрожують у будь-якій формі заподіяти фізичної, моральної або матеріальної шкоди їх інтересам. Умови, за яких виникають інформаційні загрози, чітко не визначені; причини, що породжують їх, численні. Частина з них знаходиться у сфері морально-правової й соціально-політичної свідомості, яка виражається категорією «справедливість». Зміст справедливості виражає вимогу відповідності між реальною значущістю різних індивідів, соціальних груп та їх соціальним становищем, між їх правами й обов'язками, між діянням і відплатою, працею й винагородою, злочинном і покаранням тощо. Невідповідність у цих співвідношеннях оцінюється свідомістю як несправедливість. А це і є інформаційна загроза соціальній стабільності.

Інформаційні загрози кореняться і в соціальних умовах життя суспільства. Сказане повною мірою стосується і того суспільства, до якого ми прагнемо – громадянського суспільства. Сучасне суспільство породжує суперечливі цілі та інтереси, які нерідко призводять до зіткнень і конфліктів, появи різних інформаційних стратегій і тактик їх вирішення. Невміння, нездатність або небажання вирішувати назрілі проблеми негативно впливає на безпеку і є згубним для суспільства. Утім сам розвиток громадянського суспільства на постіндустріальному, інформаційному етапі створює передумови для подолання відчужених відносин, відчуження праці. Особливо наочно це виявляється в розширенні інформаційної сфери життя суспільства, розвитку і впровадженні інформаційних технологій, наукомістких виробництв, у яких праця набуде загального, а не відчуженого характеру. Постійне джерело інформаційних загроз корениться і в неврегульованих міжнародних відносинах, міжнародній конкуренції та зіткненні національних інтересів, у войовничості націй, відмінності життєво важливих цілей та інтересів держав. У ХХІ ст. перебудувати міждержавні відносини не вдалося. Локальні війни, міжнародний тероризм, сепаратистські рухи починалися і супроводжуються інформаційними війнами. У підривну інформаційну діяльність проти інших держав сьогодні включено безліч спецслужб, які володіють величезними матеріальними і людськими ресурсами. А це означає, що інформаційна безпека є об'єктом не тільки внутрішньої, а й міжнародної політики. Це боротьба за культуру і взаємну повагу прав й обов'язків у міжнародних відносинах. В інформаційній сфері сучасного суспільства розгорнута цілеспрямована й широкомасштабна ворожа діяльність, спрямована на досягнення інформаційної переваги військової стратегії держави (групи держав) шляхом впливу на інформацію та інформаційні системи імовірного або актуального супротивника при одночасному захисті власної інформації та своїх інформаційних систем.

Торкаючись питань, пов'язаних із перспективою розвитку і становлення інформаційного суспільства, хотілося б наголосити на значущості двох найбільш важливих чинників. Перший стосується правових аспектів забезпечення свобод і безпеки наших громадян в інформаційній сфері. Вони винятково важливі, оскільки реалізація права на інформацію і відповідальність за використання інформації як ресурсу в умовах глобалізації економіки має як позитивні, так і негативні наслідки. До останніх слід віднести підсилення нерівності в доступі до інформації, інсайдерської зокрема. І це стосується не тільки окремої людини. Друге питання впливає з першого і пов'язане воно з проблемою адаптації інститутів державної влади і всіх соціальних інститутів суспільства до існуючих у світі методів забезпечення балансу інтересів між всіма учасниками інформаційно-комунікаційної взаємодії, де складність процесів виявлення корупції залежить від складної сукупності гуманітарних і правових механізмів, які діють у державі.

У «Стратегії національної безпеки України» [27], затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 р., пріоритетами забезпечення інформаційної безпеки визначено, зокрема: протидію інформаційним операціям проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства; розробку й реалізацію скоординованої інформаційної політики органів державної влади; створення і розвиток інститутів, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, з урахуванням практики держав – членів НАТО та ін.

Для координації та узгодженості дій державних органів, відомств та інших суб'єктів системи інформаційного протидіювання, чіткого визначення їх конкретних завдань доцільно створити, як зазначають українські дослідники, наприклад, при РНБО України державний функціональний центр з питань інформаційних впливів, до якого, крім відповідних міністерств і відомств, доцільно було б залучати й аналітичні центри, компанії із зв'язків з громадськістю, ЗМІ тощо. Інформаційні війни належать до числа нових категорій конфліктного спектра, що розмиває кордони і предметні сфери традиційних понять економічного, військово-політичного і соціального конфліктів. У ХХІ ст. інформація стає однією з головних цілей і ключовим засобом ведення бойових дій. Інформаційна війна стала результатом нових підходів до застосування інформації, визначені її роль і місце в суспільстві [22]. Нові тенденції в методах ведення сучасних інформаційних воєн, викликані розвитком інформаційних технологій, настільки масштабні, що дозволяють військовим аналітикам говорити про нову революцію у військовій справі [28, с. 651–654]. Сутність цієї революції не тільки в кількісному нарощуванні технічних характеристик озброєнь і появи нових технологічних рішень уже

існуючих завдань у забезпеченні національної безпеки, а й в трансформації способів і методів застосування окремих типів озброєнь і їх комбінацій, структури і форм організації військової справи, в новому концептуальному розумінні цілей і завдань оборонної політики.

Потенційними загрозами безпеці держави в інформаційній сфері є посилення технологічної залежності від іноземних країн та витіснення з національного ринку засобів інформатизації й телекомунікації вітчизняного виробництва. Використовуючи впливові політичні та бізнесові зв'язки, представники закордонних компаній впроваджують у державні установи телекомунікаційне й комп'ютерне обладнання іноземного виробництва з недокументованими функціями, чим створюють умови для віддаленого несанкціонованого доступу до інформації, що циркулює в інформаційно-телекомунікаційних системах та комп'ютерних мережах органів державної влади й місцевого самоврядування. В основному цей процес відбувається за рахунок кредитів міжнародних фінансових організацій та в рамках міжнародної технічної допомоги, що супроводжується усуненням від участі в тендерах на постачання комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання конкурентоспроможних вітчизняних компаній. Таким чином, створюються реальні передумови для технічного проникнення до державних інформаційних ресурсів. До цього списку слід також долучити активізацію діяльності іноземних суб'єктів господарювання щодо запровадження програмного забезпечення для систем електронного документообігу, за наявності достатньої кількості вітчизняних підприємств – розробників та постачальників аналогічної продукції. Окремі властивості зазначених програмних продуктів свідчать про можливу наявність недокументованих функцій. Тому на нинішньому етапі інформаційна безпека відіграє одну з ключових ролей у забезпеченні життєво важливих інтересів країни. Це в першу чергу зумовлено швидким розвитком сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, засобів зв'язку й інформатизації і, як наслідок, істотним зростанням впливу інформаційної сфери на життя нашого суспільства. У сучасному світі інформація стає стратегічним національним ресурсом – одним з основних багатств економічно розвинутої держави, головним джерелом економічної і військової потужності держави. Національний інформаційний ресурс повинен стати одним із вирішальних ресурсів розвитку країни, привабливою сферою вкладення капіталів суб'єктів господарської діяльності.

Контури Спільної політики безпеки і оборони ЄС почали визначатися ще в 1990-х рр. у Петербурзьких деклараціях Західноєвропейського союзу (1992) та Спільній декларації з оборони Європи (1998). Однак конфлікт у колишній Югославії (1991–1995), Косовська криза (1999), теракти в США (2001) і війна в Іраку (200) виявили неготовність об'єднаної Європи опера-

тивно й ефективно діяти, як того вимагають обставини, для врегулювання кризових ситуацій. Лише Амстердамський договір (1997) вперше надав ЄС певний військовий вимір, безпосередньо включивши у сферу компетенції Європейського Союзу питання безпеки й оборони, які раніше належали до ЗЄС, а власне становлення Європейської політики безпеки й оборони розпочалося лише з 1999 р.

Початок ХХІ ст. ознаменувався наміром європейців побудувати Європейську (після Лісабонських договорів – Спільну) політику безпеки й оборони як невід’ємну складову Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ). Оскільки між державами-членами існувала суттєва різниця у сфері військової культури, стандартів, підходів до забезпечення безпеки, то при формуванні СЗППБ велике значення надавалося вирішенню питань військово-технічного співробітництва, а також розробці загальної стратегії та концепцій врегулювання криз. Перші кроки в цьому напрямі було зроблено у 2002 р., коли в Декларації НАТО – ЄС про європейську політику в галузі безпеки й оборони було закріплено принципи стратегічного партнерства Альянсу й ЄС, а у так званих домовленостях «Берлін плюс» було визначено порядок доступу Європейського Союзу до ресурсів НАТО й умови їх спільної або самостійної діяльності під час врегулювання кризових і конфліктних ситуацій. Уже через рік, у 2003 р., було розроблено і прийнято *Європейську стратегію безпеки* (ЄСБ) та Стратегію ЄС з нерозповсюдження зброї масового ураження; у 2005 р. ЄС ухвалив стратегію по боротьбі з тероризмом.

У ЄСБ наголошувалося, що довгострокові рішення для врегулювання конфліктів повинні об’єднувати всіх регіональних гравців, що роблять загальну ставку на відновлення миру. При цьому суверенні уряди повинні брати на себе відповідальність за забезпечення поваги до суверенності, незалежності й територіальної цілісності держав, а також мирне вирішення розбіжностей, тобто дотримання фундаментальних принципів Статуту ООН та принципів і зобов’язань ОБСЄ. У 2005 р. Європейський Союз ухвалив ще один документ – Європейський консенсус з питань розвитку. Показово, що, як у ЄСБ, так і в Європейському консенсусі підкреслювалося, що сталий розвиток неможливий без мирної та безпечної обстановки, а тривалий мир неможливий без розвитку й ліквідації бідності. Отже, існують тісні зв’язки між розвитком та іншими аспектами політики, включаючи мир і безпеку, гуманітарну допомогу, міграцію, навколишнє середовище та зміну клімату. Ця теза буде згодом відтворена в *Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС* «Спільне бачення, єдиний підхід: сильна Європа», представлений у червні 2016 р. Високим представником Союзу з питань зовнішньої та безпекової політики [29].

У Стратегії наголошується на тому, що в сучасному світі однієї «м'якої» сили недостатньо, необхідно підвищувати ефективність ЄС у сфері безпеки і оборони. Основними безпековими пріоритетами визначені: оборона, боротьба з тероризмом, кібербезпека, енергетика та стратегічні комунікації. До необхідних передумов здійснення політики ЄС у галузі безпеки й оборони віднесено: поступову синхронізацію і взаємну адаптацію циклів національного оборонного планування (це планування має здійснюватися у повній відповідності з оборонним плануванням НАТО); використання фондів ЄС для підтримки оборонних досліджень, технологій та багатонаціонального співробітництва; задіяння всього потенціалу Європейського оборонного агентства; розвиток європейської оборонної промисловості.

Пізніше на засіданні Ради ЄС був представлений план реалізації Глобальної стратегії у сфері безпеки й оборони. Цей План визначив новий рівень амбіцій ЄС і необхідні для їх реалізації дії, включаючи більш тісне співробітництво в оборонній сфері. У Плані зазначено, що ЄС повинен: ефективно діяти у відповідь на зовнішні конфлікти і кризи; нарощувати потенціал партнерів; захищати Європейський Союз і його громадян.

Наступним заходом щодо реалізації положень Глобальної стратегії став *План дій у сфері європейської оборони*, який був затверджений Європейською Комісією в листопаді 2016 р. План передбачав конкретні дії, які покликані сприяти країнам-членам в активізації досліджень і більш ефективному витрачанні коштів на спільну оборону. У Плані дій досить велика увага приділялася викликам європейській оборонній політиці. Зазначається, що хоча ЄС і посідає друге місце у світі за військовими витратами після США, він відчуває на собі неефективність витрат у зв'язку з дублюванням, відсутністю взаємосумісності й технологічними прогалинами. У Плані наголошується на тому, що оборонно-промисловий сектор має стратегічне значення не тільки для безпеки ЄС. Із загальним оборотом у 100 млрд євро на рік він також є рушійною силою європейської економіки. План передбачає три основних напрями:

1. Започаткування Європейського оборонного фонду.
2. Стимулювання інвестицій у ланцюзі оборонних поставок.
3. Зміцнення внутрішнього оборонного ринку.

Отже, Глобальна стратегія ЄС наочно демонструє, що цей документ не передбачає створення колективної оборони ЄС, а має на меті мобілізацію всіх можливостей, які закладені в установчих договорах ЄС (положення про взаємну підтримку і солідарність), заради ефективного співробітництва в оборонній сфері. Про відсутність на сьогодні в ЄС єдиного погляду на оборонну політику свідчить те, що за згадану вище резолюцію Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 р. голосувало «за» лише 282 депутати (44%), «про-

ти» – 269 (42%), а 83 (13%) утрималося. Водночас варто припустити, що з просуванням концепції «багатошвидкісної Європи» співробітництво між окремими членами ЄС в оборонній сфері буде тільки розвиватися. Свідченням цього є і те, як ЄС наполегливо і послідовно втілює в життя основні положення Глобальної стратегії щодо зовнішньої та безпекової політики. Важливим стратегічним пріоритетом у Глобальній стратегії ЄС визнана стійкість сусідніх держав і суспільств та творчий розвиток партнерства на індивідуальній основі. Серед можливих варіантів такого партнерства розглядаються: створення економічної зони з країнами, де існує поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі; розширення транс'європейських мереж та енергетичного співтовариства; участь у програмах і агенціях ЄС з подальшим залученням цих країн до участі у Спільній політиці безпеки та оборони.

Щодо України ситуація є досить складною. Так, у рішенні Європейської Ради щодо Угоди про асоціацію між ЄС і Україною від 15 грудня 2016 р. зазначається, що Угода підтверджує співпрацю з Україною у сфері безпеки, зокрема, в галузі запобігання конфліктам, поширенню зброї масового знищення, регулювання криз, але не містить зобов'язань щодо гарантій колективної безпеки або іншої військової допомоги Україні чи її підтримки. Проте, незважаючи на увагу, яку ЄС приділятиме зміцненню стійкості і стабілізації країн-партнерів, перспективи співпраці України з ЄС саме в межах Спільної політики безпеки та оборони є досить невизначеними (винятком може бути співпраця у сфері навчання й консультативної допомоги). Сподіватися на значний прорив у відносинах з ЄС за цим напрямом найближчим часом не варто, а головні зовнішньополітичні зусилля щодо зміцнення оборони України необхідно зосереджувати на співпраці з НАТО і двосторонньому військовому співробітництві.

У Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України» 2017 р. одним з пріоритетів національних інтересів України визначено інтеграцію у *євроатлантичний безпековий простір* з метою набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Простір (англ. space) – протяжність, місце, необмежене видимими краями. Безпековий простір (англ. security space) – це самостійний геополітичний простір із власними кордонами, структурою, ресурсами й особливостями взаємодії суб'єктів соціальних відносин. *Євроатлантичний безпековий простір* – простір діалогу України й НАТО, що характеризуватиметься, з одного боку, посиленням співробітництва в багатьох напрямках, а з другого – проведенням необхідних реформ в Україні з метою наближення її до євроатлантичних стандартів.

Держави євроатлантичного регіону повинні прийняти спільне стратегічне бачення питань безпеки. Вона повинна базуватися, серед іншого, на таких

принципах: визнання плюралізму центрів прийняття рішень у сфері безпеки та необхідність їх співпраці; готовність до переговорів з позиції поваги до заявлених інтересів безпеки всіх держав; право кожної держави визначати власні механізми безпеки; прагнення перетворити конфлікти у сфері євроатлантичної безпеки на безпрограшну ситуацію; зобов'язання щодо зміцнення довіри, особливо до політики, яка сприятиме колективним діям для запобігання, утримування або скасування розгортання криз.

Дослідники говорять про три можливих *шляхи (сценарії) зміцнення безпеки* на кооперативній основі в євроатлантичному регіоні [30]. Ці шляхи представляють три основні думки експертів і можуть бути підсумовані таким чином:

Відновлювальний ремонт: інституційний статус-кво; акцент на усуненні взаємних хибних уявлень та посилення прозорості та довіри; визначення та реалізація спільних інтересів у євроатлантичній зоні. Цей перший шлях (варіант) передбачає, що існуючі проблеми можуть бути вирішені в існуючих інституціях, насамперед політичними та дипломатичними засобами, спрямованими на зміцнення довіри, підвищення прозорості дій у сфері безпеки, подолання взаємних хибних уявлень, визначення спільних інтересів. Перший варіант розглядає основні питання безпеки як ті, які лежать насамперед у межах Євразії – ОБСЄ (включаючи Росію та її сусідів ОБСЄ).

Часткова реконструкція: визначення додаткових та творчих політичних, правових та військових домовленостей, можливо, включаючи перекриття гарантій безпеки, які стосуються потенційних проблем безпеки держав Центральної та Східної Європи та Чорноморського регіону; досягнення спільних інтересів за межами євроатлантичної зони.

Фундаментальна трансформація: реформування загальної архітектури євроатлантичної безпеки шляхом підписання та введення в дію Договору про європейську безпеку; ставити спільні виклики безпеці вищим пріоритетом, ніж відмінності в євроатлантичній зоні. Такий підхід передбачає укладення нової Угоди про європейську безпеку, яка б створила набір обов'язкових правил для комплексної системи колективної безпеки в регіоні ОБСЄ на основі принципів включення, поліцентризму та загальної (неподільної) безпеки.

Для кожного шляху існує низка конкретних пропозицій для подальшого розгляду для досягнення узгодженого загального бачення. Ці пропозиції не обов'язково є взаємовиключними, і вони не обов'язково відбивають думку групи в цілому. Найбільша відповідальність Альянсу полягає в захисті й обороні території та населення його країн від нападу. Альянс не розглядає жодної країни як супротивника. Однак ніхто не повинен сумніватися в рішучості НАТО, якщо безпека будь-кого з членів організації буде під загрозою. Стримування, засноване на відповідному балансі ядерних та звичайних спромож-

ностей, залишається ключовим елементом загальної стратегії Альянсу. Обставини, за яких будь-яке застосування ядерної зброї можливе, розглядаються як вкрай віддалені. До того часу поки буде існувати ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом. Високою гарантією безпеки союзників є впровадження стратегічних ядерних сил Альянсу, особливо США; незалежних стратегічних ядерних сил Великої Британії та Франції, які відіграють свою власну стримуючу роль, роблячи внесок у загальне стримування та безпеку союзників. ЄС буде прагнути, щоб НАТО мало повний спектр можливостей, необхідних для стримування і захисту від будь-якої загрози безпеці населення ЄС.

Кризи і конфлікти за межами кордонів НАТО можуть створити пряму загрозу безпеці території та населенню Альянсу. НАТО буде займатися тим, коли це можливо та в разі необхідності, щоб запобігти кризам, врегульовувати кризи, стабілізувати постконфліктні ситуації, а також надавати допомогу у відбудові. Досвід операцій НАТО, зокрема в Афганістані та на Західних Балканах, доводить, що всеосяжний політичний, громадянський і військовий підходи необхідні для ефективного управління кризою. Альянс буде активно співпрацювати з іншими міжнародними організаціями до, під час і після криз, щоб заохочувати всеохоплюючий спільний аналіз, планування і проведення заходів на місцях, з метою забезпечення максимальної узгодженості та ефективності спільних міжнародних зусиль.

Кращим способом урегулювання конфліктів є їх завчасне попередження від виникнення. НАТО буде здійснювати постійний моніторинг та аналіз міжнародної обстановки для протистояння кризам і за необхідності вживати активних заходів для запобігання перетворення їх у великі конфлікти. Якщо політика запобігання конфлікту не досягне успіху, Альянс буде готовим і спроможним владнати його. НАТО має унікальний потенціал і можливості для врегулювання конфліктів, у тому числі безпрецедентну можливість розгортання та застосування потужного угруповання збройних сил. Операції, що вже проводилися під керівництвом НАТО, продемонстрували, який незамінний внесок Альянс може зробити в міжнародні зусилля з урегулювання конфліктів. Навіть коли конфлікт улагоджується, міжнародному співтовариству часто необхідно протягом тривалого часу надавати допомогу для створення умов, які б забезпечували довгострокову стабільність. Альянс буде готовим і здатним зробити свій внесок у стабілізацію та відновлення, тісно співпрацюючи та консультуючись по можливості з іншими відповідними міжнародними акторами (суб'єктами) [31].

Висновки і перспективи подальшого розвитку досліджень у цьому напрямі. Отже, у сучасній науці про міжнародні відносини немає такого визначення безпеки, яке б задовольнило як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Це пояснюють тим, що окремі складники змісту безпеки набувають певного значення або втрачають його залежно від внутрішньої ситуації в державі та міжнародної ситуації. Особливе значення в сучасних умовах має проблема інформаційної безпеки, яка потребує насамперед комплексного осмислення з урахуванням реалій сьогодення.

Контури Спільної політики безпеки й оборони ЄС почали визначатися ще в 1990-х рр., сучасна її інтерпретація відтворена в Глобальній стратегії зовнішньої політики та політики безпеки ЄС у 2016 р. Основними безпековими пріоритетами визначені: оборона, боротьба з тероризмом, кібербезпека, енергетика та стратегічні комунікації.

Важливе значення сьогодні має проблема створення євроатлантичного безпекового простору – простору діалогу України і НАТО, що має супроводжувати проведення необхідних реформ в Україні з метою наближення її до євроатлантичних стандартів. Перспективи подальшого розвитку досліджень у цьому напрямі потребують вивчення проблем дезінформації та запобігання їй окремими державами європейського інформаційного простору. Особливе значення мають дослідження ролі Росії в цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Biscop S. European strategy in the 21st century: new future for old power. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. xi, 153 p.
2. Contemporary European Security / edited by David J. Galbreath, Jocelyn Mawdsley, and Laura Chappell. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. xvi, 216 p.
3. Europe, small navies and maritime security: balancing traditional roles and emergent threats in the 21st century / edited by Robert McCabe, Deborah Sanders and Ian Speller. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2020. xv, 237 p.
4. Fiott D. Defence industrial cooperation in the European Union: the state, the firm and Europe. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. xi, 202 p.
5. Hauser G. The European security and defence architecture: challenges and Austrian security policy priorities. Vienna: Republic of Austria, Federal Ministry of Defence, 2019. 293 p.
6. Hill W. H. No place for Russia: European security institutions since 1989. New York: Columbia University Press, 2018. ix, 519 p.
7. Léonard S., Kaunert C. Refugees, security and the European Union. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. 211 p.
8. Ostermann F. Security, defense discourse and identity in NATO and Europe: how France changed foreign policy. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. xiv, 202 p.
9. Paladini S., Castellucci I. European security in a post-Brexit world. Bingley, UK: Emerald Publishing Limited, 2019. viii, 152 p.

10. The European Union: facing the challenge of multiple security threats / edited by Antonina Bakardjieva Engelbrekt, Anna Michalski, Niklas Nilsson, Lars Oxelheim. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2018. x, 247 p.
11. The handbook of European defence policies and armed forces / edited by Hugo Meijer and Marco Wyss. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2018. xxxvi, 960 p.
12. The Routledge handbook of European security law and policy / edited by E. Conde (editor in chief), with Zhaklin V. Yaneva and Marzia Scopelliti (co-editors). London: Routledge, 2020. xiv, 430 p.
13. Violakis P. Europeanisation and the transformation of EU security policy: post-Cold War developments in the common security and defence policy. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2018. ix, 277 p.
14. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки: приклад Польщі: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 224 с.
15. Сучасна політична лексика: енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів: Новий Світ-2000, 2015. 396 с.
16. Глосарій: навч. енцикл. слов.-довід. із питань інформ. безпеки / за заг. ред. А. М. Шуляк. Київ: МПБП «Гордон», 2019. 580 с.
17. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14031/1/Butyk_Ykovuk_3-9.pdf (дата звернення: 04.02.2020).
18. Дмитренко М. А. Проблемні питання інформаційної безпеки України. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3318/2997 (дата звернення: 04.02.2020).
19. Нікіпелова Є. М. Сутність поняття «безпека» та його використання у системі державного управління й міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 10. С. 29–35.
20. Пошедін О. І. Нове життя спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу: орієнтири для України. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія «Державне управління»*. 2017. № 2. С. 48–54.
21. Соснін О. В., Дзьобань О. П. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних з інформаційно – комунікаційною сферою. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2015. Вип. 37. Ч. 3. С. 35–43.
22. Требін М. П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія* / редкол.: А. П. Гетьман та ін. Харків: Право, 2013. Вип. 2 (16). С. 188–198.
23. A Dictionary of the Social Science / editors, Julius Gould, William L. Kolb. London: Tavistock Publications, 1964. xvi, 761 p.
24. The Oxford Reference Dictionary / edited by Joyce M. Hawkins; illustrations edited by Susan le Roux. Oxford [England]: Clarendon Press; New York: Oxford University Press, 1986. ix, 972 p.

25. Rotfeld A. D. Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1990. 270 s.
26. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи. *Віче*. 2002. № 4. С. 64–68.
27. Стратегія національної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 04.02.2020).
28. Філософія: підручник / за заг. ред. Горлача М. І., Мануйлова Є. М. Харків: ТОВ «Модель Всесвіту», 2001. 664 с.
29. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. URL: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf (accessed: 04.02.2020).
30. Euro-Atlantic Security: One Vision, Three Paths. URL: <https://www.eastwest.ngo/idea/euro-atlantic-security-one-vision-three-paths> (accessed: 04.02.2020).
31. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm? (accessed: 04.02.2020).

REFERENCES

1. Biscop, S. (2019). *European strategy in the 21st century: new future for old power*. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.
2. Galbreath, D. J., Mawdsley, J. & Chappell, L. (Eds.) (2019). *Contemporary European Security*. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.
3. McCabe, R., Sanders, D. & Speller, I. (Eds.) (2020). *Europe, small navies and maritime security: balancing traditional roles and emergent threats in the 21st century*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge.
4. Fiott, D. (2019). *Defence industrial cooperation in the European Union: the state, the firm and Europe*. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
5. Hauser, G. (2019). *The European security and defence architecture: challenges and Austrian security policy priorities*. Vienna: Republic of Austria, Federal Ministry of Defence.
6. Hill, W. H. (2018). *No place for Russia: European security institutions since 1989*. New York: Columbia University Press.
7. Léonard, S. & Kaunert, C. (2019). *Refugees, security and the European Union*. London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
8. Ostermann, F. (2019). *Security, defense discourse and identity in NATO and Europe: how France changed foreign policy*. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.
9. Paladini, S. & Castellucci, I. (2019). *European security in a post-Brexit world*. Bingley, UK: Emerald Publishing Limited.

10. Bakardjieva Engelbrekt, A., Michalski, A., Nilsson, N. & Oxelheim, L. (Eds.) (2018). *The European Union: facing the challenge of multiple security threats*. Cheltenham, UK; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
11. Meijer, H. & Wyss, M. (Eds.) (2018). *The handbook of European defence policies and armed forces*. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.
12. Conde, E, Yaneva, Z. V. & Scopelliti, M. (Eds.) (2020). *The Routledge handbook of European security law and policy*. London: Routledge.
13. Violakis, P. (2018). *Europeanisation and the transformation of EU security policy: post-Cold War developments in the common security and defence policy*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge.
14. Tymkiv, Ya. (2011). *Teoriia i praktyka suchasnoi yevropeiskoi polityky bezpeky: pryklad Polshchi* (Theory and Practice of Modern European Security Policy: The Case of Poland): navch. posibnyk. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].
15. Khoma, N. M. (Ed.) (2015). *Suchasna politychna leksyka: entsykloped. slovnyk-dovidnyk* (Modern Political Vocabulary: An Encyclopedic Dictionary Directory). Lviv: «Novyi Svit-2000» [in Ukrainian].
16. Shuliak, A. M. (Ed.) (2019). *Hlosarii: navch. entsykl. slov.-dovid. iz pytan inform. bezpeky* (Glossary: educational encyclopedic dictionary on information security). Kyiv: MPBP «Hordon» [in Ukrainian].
17. Bytiak, Yu.P. & Yakoviuk, I. V. *Spilna polityka bezpeky i oborony YeS: evoliutsiia i stratehiia rozvytku* (The EU's common security and defense policy: evolution and development strategy). Retrieved from http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14031/1/Butyk_Ykovyk_3-9.pdf [in Ukrainian].
18. Dmytrenko, M. A. *Problemni pytannia informatsiinoi bezpeky Ukrainy* (Problematic issues of information security of Ukraine). Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/3318/2997 [in Ukrainian].
19. Nikipielova, Ye.M. (2018). *Sutnist poniattia «bezpeka» ta yoho vykorystannia u systemi derzhavnoho upravlinnia y mizhnarodnykh vidnosyn* (The essence of the concept of 'security' and its use in public administration and international relations). *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka» – International scientific journal «Internauka», 10*, 29–35 [in Ukrainian].
20. Poshedin, O. I. (2017) *Nove zhyttia spilnoi polityky bezpeky ta oborony Yevropeiskoho Soiuzu: oriientyry dlia Ukrainy* (The New Life of the Common Security and Defense Policy of the European Union: Guidelines for Ukraine). *Visnyk NADU pry Prezidentovi Ukrainy. Seriia «Derzhavne upravlinnia» – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Public Administration Series, 2*, 48–54 [in Ukrainian].
21. Sosnin, O. V. & Dzoban, O. P. (2015). *Informatsiina bezpeka: novi vymiry zahroz, pov'iazanykh z informatsiino – komunikatsiinoiu sferoiu* (Information security: new dimensions of threats, related to the information and communication sphere). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia «Mizhnarodni vidnosyny» – Visnyk of the Lviv University. Series International Relations, Issue 37, Part 3*, 35–43 [in Ukrainian].
22. Trebin, M. P. (2013). *Fenomen informatsiinoi viiny u sviti, shcho hlobalizuietsia* (The phenomenon of information warfare in a globalizing world). *Visnyk Natsionalnoho*

- universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho». Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the National University «Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine». Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, 2(16), 188–198 [in Ukrainian].*
23. Gould, J. & Kolb, W. L. (Eds.) (1964). *A Dictionary of the Social Science*. London: Tavistock Publications.
24. Joyce M. Hawkins, J. M. (Ed.) (1986). *The Oxford Reference Dictionary*. Oxford [England]: Clarendon Press; New York: Oxford University Press.
25. Rotfeld, A. D. (1990). *Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi*. Warszawa: Polski Instytut Spraw Międzynarodowych [in Polish].
26. Trebin, M. (2002). Informatsiine suspilstvo. Viiny novoi epokhy (Information Society. Wars of a new era). *Viche – Viche*, 4, 64–68 [in Ukrainian].
27. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy (National Security Strategy of Ukraine). Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku №287/2015. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].
28. Horlach, M. I. & Manuilov, Ye.M. (Eds.) (2001). *Filosofiia* (Philosophy): pidruchnyk. Kharkiv: TOV «Model Vsesvitu» [in Ukrainian].
29. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Retrieved from https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf.
30. Euro-Atlantic Security: One Vision, Three Paths. Retrieved from <https://www.eastwest.ngo/idea/euro-atlantic-security-one-vision-three-paths>.
31. Active Engagement, Modern Defence. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm?

Тихомирова Евгения Борисовна, доктор политических наук, профессор, профессор кафедры международных коммуникаций и политического анализа факультета международных отношений Восточноукраинского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНЫ

В статье на основе концептуализации проблемы безопасности в аспекте международно-политической проблематики исследованы определения безопасности отечественных и зарубежных ученых. Особое внимание уделяется информационной безопасности, которая требует прежде всего комплексного осмысления с учетом реалий. Прослежена эволюция общей политики безопасности и обороны ЕС, современная ее интерпретация в Глобальной стратегии внешней политики и политики безопасности ЕС. Отмечено, что приоритетными вопросами безопас-

ности определены: оборона, борьба с терроризмом, кибербезопасность, энергетика и стратегические коммуникации. Определенное внимание уделяется проблеме создания евроатлантического информационного пространства – пространства диалога Украины и НАТО, которое должно сопровождаться проведением необходимых реформ в Украине с целью приближения ее к евроатлантическим стандартам.

Ключевые слова: безопасность, европейская безопасность, евроатлантическое пространство, информационная безопасность, информационная война, национальная безопасность, опасность.

Tykhomyrova Yevheniya Borysivna, Doctor of Political Sciences, Professor, Professor of the Department of International Communications and Political Analysis, Faculty of International Relations, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine

EUROPEAN SECURITY AND DEFENSE POLICY

Problem setting. Security issues are important for contemporary international relations research, since security has been and remains one of the most important aspects in the functioning of international relations. Ensuring security is seen as an important task for both a state and the international community in the broad sense of the term, in particular for the EU. In today's context, the problem of information security of the individual, the state and the society is fundamentally relevant as it needs, primarily, a complex reflection, taking into account the realities of the present. In addition, continuous monitoring of the security situation in the information field, the ranking of threats by the degree of influence on national interests, the rational redistribution of forces and the means to neutralize threats are urgently needed.

Recent research and publications analysis. Problems of European politics and defense are constantly in the center of attention of Western scientists, first of all Laura Chappell, David J. Galbreath, Jocelyn Mawdsley, Robert McCabe, Hugo Meijer, Deborah Sanders, Ian Speller, Marco Wyss, and others. In the Ukrainian literature, some solutions to this problem are found in Ya. Tymkiv's manual, in the encyclopedic dictionary-directory «Modern Political Vocabulary», in the Glossary of the Encyclopedic Dictionary of Information Security, articles by Yu. Bytyak and I. Yakovyuk, M. Dmytrenko, E. Nikipelova, O. Poshedin, O. Sosnin and O. Dzioban, M. Trebin which the author of the paper researches and identifies previously unsolved parts of the general problem the article is devoted to.

Paper object: to analyze the term «security», to identify the place of security in the European security and defense policy, to characterize the peculiarities of the problem of the Euro-Atlantic security space formation.

Paper main body. In the article, based on the conceptualization of the security problem in the aspect of international political issues, the definitions of the security by domestic and foreign scientists are explored. Particular attention is paid to information security,

which requires, first of all, a comprehensive understanding of the today's realities. The evolution of the EU Common Security and Defense Policy, its current interpretation in the EU's Global Foreign and Security Policy, has been traced. The main security priorities were identified, namely, defense, counter-terrorism, cybersecurity, energy and strategic communications. Special attention is drawn to the problem of creating the Euro-Atlantic security information space, i.e., the space of a dialogue between Ukraine and the NATO, which should accompany the necessary reforms in Ukraine in order to bring it closer to Euro-Atlantic standards.

Conclusions of the research. Therefore, in the modern science of international relations there is no definition of security that would satisfy both domestic and foreign scientists. This is explained by the fact that certain components of the security content acquire a certain value or lose it, depending on the internal situation in the country and the international situation. The problem of information security which requires, first of all, a comprehensive understanding of the present realities is of particular importance in today's context.

The contours of the EU Common Security and Defense Policy began to be defined in the 1990s, and its current interpretation is reflected in the EU's Global Foreign and Security Policy, 2016. Defense, counter-terrorism, cybersecurity, energy and strategic communication are the main security priorities. The issue of creating a Euro-Atlantic security space that is the space of a dialogue between Ukraine and the NATO, which should accompany the necessary reforms in Ukraine in order to bring it closer to Euro-Atlantic standards is of utmost importance.

Keywords: security, European security, Euro-Atlantic security space, information security, information warfare, national security, danger.

